

Зв'язок індивідуально-типологічних особливостей з адаптацією до умов служби офіцерів авіації

Необхідною умовою для успішної служби кожного офіцера є професійна відповідність та професійна придатність до служби. Одним з головних завдань з боку психології, є забезпечення психологічної та професійної адаптації усіх категорій військовослужбовців у відповідності до їх військової спеціальності. Особливо це стосується офіцерів авіації, оскільки даний рід військ має свої особливості і професійні стандарти.

Адаптація — це взаємне пристосування працівника і умов організації, що базується на поступовому освоєнні нових професійних, соціальних та організаційних умов праці. Поняття адаптації має безліч трактувань. Проведено науковий аналіз літератури з проблематики адаптації офіцерів авіації до умов праці. Були розглянуті роботи таких вчених як: Г.Андрєєвої, Б.Алмазова, А.Асмолова, А.Петровського, А.Реана, С.Рубінштейна. З психологічної точки зору, адаптацією називають процес встановлення оптимальної відповідності між особистістю і навколишнім середовищем, у тому числі соціальним, яка сприяє задоволенню актуальних потреб і реалізації значущих цілей за умови збереження фізичного і психічного здоров'я працівника. Адаптація виступає як один з головних чинників, що забезпечують продуктивність та високу результативність діяльності людини [1;с.41-47].

Для військовослужбовців авіації швидка адаптація є необхідною умовою успішного проходження служби. Офіцери авіації можуть часто змінювати місце роботи у зв'язку з постійною передислокацією та реорганізацією військ. Тому задля уникнення стресу, необхідно вміти швидко адаптуватись до умов служби. Вітчизняні вчені досліджували взаємозв'язки адаптації з характером. Було проведено ряд досліджень з метою встановлення характеру взаємодії вище названих понять. А. Асмолов стверджував, що тип темперамент визначає адаптивні можливості людини і визначає швидкість пристосування до нових умов. [8;с.156]. Сучасні вітчизняні вчені: В.Алещенко, С.Василенко, О. Караяні, Г.Ложкін, С.Миронець, Г.Ржевський, І.Сиромятников займалися вивченням психологічних властивостей офіцерів, психомоторних та індивідуально-типологічних особливостей, які впливають на пристосування до умов служби. Вчені вважають, що сильний і твердий характер військовослужбовців безпосередньо пов'язаний з адаптацією. Дослідження С.Л.Кандиловича показали, що офіцери, які мають «твердість» характеру швидше адаптуються до умов служби. На сьогоднішній день військові психологи займаються розробкою різних методів, спрямованих подальше вивчення зв'язку індивідуально-типологічних особливостей з адаптацією [4;с.101-117].

Офіцери авіації проходять спеціалізовану психологічну підготовку, що повинна в подальшому сприяти їхній швидкій адаптації до умов служби. Однак,

необхідно враховувати і специфічні чинники, які впливають на адаптивні здібності. Місце роботи не постійне, оскільки в залежності від плану, військовослужбовці авіації перебувають або безпосередньо в літаку або на аеродромах оперативного розташування чи тренувальних баз. Задля успішної і швидкої адаптації, а в подальшому успішного проходження служби, військовослужбовець повинен мати психологічні якості, індивідуально-типологічні особливості, що будуть активізувати і підтримувати адаптивний потенціал. Їх визначення займається військовий психолог [5;с.89-96]. Особливості адаптації також диктуються колективом. У військовослужбовців одним із чинників успішного пристосування до умов праці є гарні взаємовідносини з колегами, соціальне визнання та прийняття в робочу групу. Особливість адаптації військовослужбовців обумовлюється статутними відносинами, що чітко регламентують дії офіцерів [2;с.57].

При відборі кандидатів на службу необхідно враховувати безліч критеріїв. Одним з них є відповідний рівень розвитку адаптивних можливостей. Для цього майбутні офіцери повинні володіти рядом психологічних якостей, що чинять вплив на процес адаптації. Військовослужбовець авіації повинен мати: високий рівень розумової правоздатності; швидку реакцію та витримку; сильну нервову систему (або середньої сили); вміння працювати в команді; стресостійкість, низький рівень тривожності; в емоційно-вольовій сфері: регуляція вольових, емоційних станів та процесів; самодисципліну [1;с.41-47].

Усі перераховані характеристики так чи інакше відображаються в індивідуально-типологічних особливостях, а саме в характері і темпераменті. Наявність вище наведених характеристик сприятиме адаптаційним процесам і полегшуватиме пристосування до умов служби

Дослідження зв'язку індивідуально-типологічних особливостей та адаптації до умов праці проводилося за допомогою психодіагностичних методик, направлених на визначення основних показників адаптації, особистісного адаптивного потенціалу та властивостей характеру, темпераменту. Для початку було визначено індивідуально-типологічні особливості респондентів.

Визначено, що 80% респондентів в групі є екстравертами. Такі люди в силу організації нервових процесів, звернені на ззовні, потребують постійної стимуляції з боку зовнішнього середовища. Кількість амбівертів у групі становить 10%. Це респонденти, які не мають чіткого вираження екстра/інтроверсії. 10% респондентів є надекстравертами. За шкалою нейротизму більшість респондентів – 47%, - є дискордантами або потенційними дискордантами. Такі респонденти характеризуються нервозністю, нестійкістю, поганою адаптацією. 40% респондентів у групі є конкордантами і мають високу емоційну стійкість, у них відмінна адаптація, комунікабельні, врівноважені. 13% респондентів є нормостеніками. Ці результати були отримані за методикою Г.Айзенка.

Встановлено, що більшість респондентів у групі має швидку реакцію, внаслідок рухливості нервових процесів. За методикою Я. Стерляу сила процесів збудження у 57% досліджуваних має високий рівень. Для таких респондентів характерна низька стомлюваність, висока працездатність і

витривалість. У 43% досліджуваних показник середній. Сила процесів гальмування має середній показник у 43% респондентів і свідчить про хорошу реакцію, достатній рівень самоконтролю, зібраність, пильність, холоднокровність в поведінці.

Вище наведені результати дали змогу визначити темпераментальні особливості офіцерів авіації. За результатами двох методик можна сказати, що респонденти мають всі передумови для успішної адаптації до праці. Вони активні, цілеспрямовані, стримані, врівноважені, мають розвинені комунікативні здібності, що забезпечать адаптацію в колективі. Висока рухливість та збалансованість нервових процесів забезпечать психологічну стійкість до несприятливих чинників, які б могли перешкоджати успішному адаптивному процесу.

У процесі адаптації відіграє важливу роль характер особистості. Окремі риси, особливо яскраво виражені, впливають на діяльність та поведінку людини. У професії військовослужбовця характер займає особливу роль. Надмірно акцентуованим особистостям не легко буде пристосуватись до колективу, умов служби. Тому важливо визначити які типи акцентуації і як саме позначаються на адаптації.

За методикою визначення акцентуації характеру К.Леонгарда визначено, що 63% респондентів мають яскраво виражений гіпертимний тип акцентуації і характеризується постійним підвищеним настроєм і життєвим тонутом. 53% досліджуваних мають виражений застрягаючий тип. 60% офіцерів мають виражений емотивний тип, 63%- циклотимний, 50%-демонстративний, 53% - екзальтований. У групі переважаючими є гіпертимний, емотивний, циклотимний, демонстративний та екзальтований типи.

Проведено дослідження адаптивних здібностей офіцерів та досліджено основні показники адаптації. Встановлено, що 70% респондентів мають високий рівень нервово-психічної стійкості, що є основним показником адаптивних здібностей. 30% мають середній показник. Комунікативні здібності у 70% респондентів мають високий показник. Вони легко встановлюють контакти з товаришами по службі, не конфліктні. Моральна нормативність у 50% досліджуваних має високий рівень. Такі респонденти реально оцінюють свою роль в колективі, орієнтуються на дотримання загальноприйнятих норм поведінки. 84% респондентів мають високий рівень особистісного адаптивного потенціалу і відносяться до групи з високою і нормальною адаптацією. Такі індивіди легко адаптуються до нових умов діяльності, швидко входять в новий колектив, достатньо легко і адекватно орієнтуються в ситуації, швидко виробляють стратегію своєї поведінки.

Для встановлення зв'язків між індивідуально-типологічними особливостями та адаптацією до умов праці було використано методи математичної статистики. Визначено, що індивідуально-типологічні особливості пов'язані з окремими показниками адаптації. Зокрема встановлено, що моральна нормативність, як один з показників адаптації і являє собою вміння індивіда дотримуватись загально визначених норм та правил у колективі, пов'язана з гіпертимним типом акцентуації. Зв'язок має обернений характер. Отже, чим менше виражена гіпертимність, тим вище моральна

нормативність. Відповідно, індивід може дотримуватись правил колективу, виконувати свої обов'язки. У такому випадку йому буде легше адаптуватись до умов праці. Основний показник адаптації – нервово-психічна стійкість корелює з рухливістю нервових процесів. Це говорить про те, що чим нижчий рівень рухливості нервових процесів, тим вища нервова стійкість. Відповідно, і вищий рівень адаптації.

У цілому, можна відзначити, що між адаптацією та індивідуально-типологічними особливостями наявні зв'язки оберненого характеру, оскільки високий рівень показників адаптації потребує низького рівня характерологічних та темпераментальних показників. Однак, це стосується не всіх показників.

Висновки

Отже, у результаті проведеного дослідження зв'язки між індивідуально-типологічними особливостями та адаптацією до умов праці офіцерів авіації встановлено і гіпотеза підтверджена. Особистісний адаптивний потенціал офіцерів є основним аспектом, на який необхідно звертати увагу військовому психологу. При комплексному дослідженні офіцерів можлива побудова психологічних програм розвитку адаптивних здібностей на основі індивідуально-типологічних особливостей.

Отримані теоретичні та практичні дані з проблеми зв'язку індивідуально-типологічних особливостей з адаптацією офіцерів до умов праці можуть бути використані в роботі психолога у військових навчальних закладах для професійної підготовки майбутніх офіцерів авіації. Також результати дослідження можуть використовуватися військовими психологами у роботі з військовослужбовцями авіації безпосередньо на місцях проходження служби з метою підвищення адаптивних можливостей та полегшення процесу пристосування до служби.

Дана наукова проблема не є достатньо дослідженою, тому результати дадуть змогу розробити нові методи відбору кандидатів на службу в авіації, що в свою чергу зменшить кількість психотравм у військах, оскільки до роботи будуть допущені лише люди з необхідним набором психічних особливостей. Доцільним буде розробити комплексний метод відбору, що дасть змогу об'єктивно тестувати індивідуальні особливості людини. Зокрема, розробити методіку відбору для різних посад у авіації. Відбір на кожен з них буде здійснюватись саме за комплексом наявних індивідуально-типологічних особливостей, що сприятимуть адаптації до служби в нових умовах.

Список літератури

1. Бітехтина Л.Д. Готовність до дій в екстремальних ситуаціях військових. Питання психології. 2005, №11. С. 41 – 47с.
2. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности: учеб.пособ./В. А. Бодров. – М. : Институт психологи РАН, 2006. – 623 с.
3. Большая энциклопедия психологических тестов. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 416 с.

4. Гуревич П.С. Психологія надзвичайних ситуацій : Навчальний посібник. - М.: ЮНІТ - Дана, 2007. – 494 с.
5. Дяченко М.І. Готовність до діяльності у напружених ситуаціях.: Психол. аспект, Мінськ: Університетське вид-во, 1985. – 195 с.
6. Журавльов О.П. Психологічні чинники фізичного і психічного здоров'я: Безпека Європи. 2004, №1. С. 44 – 62.
7. Крюкова Т.Л. Психологія поведінки. – М.: Просвітництво, 2004. -148с.
8. Куликов Л. В. Психогігієна особистості: Питання психологічної стійкості і психопрофілактики. СП б.: Нева, 2004. –218 с.
9. Куликов Л.В. Теорія стресу і психофізіологічні дослідження: Емоційний стрес. Л.: Наука, 1989. - 241 с.